

Türkiye İle Afrika Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Genel Görünümü

Zuhal MANSFIELD

**Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türk- Mısır İş Konseyi Başkanı
Türk- Afrika İş Konseyleri Koordinatör Başkan Yardımcısı**

Yakın dönemde siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda içinde bulunduğu sorunları aşabilme konusunda kayda değer çabalar gösterdiği görülen Afrika, sahip olduğu zengin doğal kaynakları ve genç nüfusu ile gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler nezdindeki stratejik önemini güç geçtikçe arttırmakta, dünyanın ekonomik istikrarı ve büyümesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Son beş yılı aşkın bir dönemde Afrika'nın istikrarlı olarak ifade edilebilecek büyüme oranları yakaladığı, dış yardımlardan ve yatırımlardan elde ettiği kazançlarını arttırdığı bilinmektedir. Söz konusu gelişmelere bakıldığında kıtadaki kısmi iyileşmeden söz etmek mümkün olmakla birlikte bu gelişmelerin yoksulluğun azaltılmasında ve dünya ekonomisi ile bütünleşmede sınırlı bir etki yaptığı görülmektedir.

Afrika'nın yardımdan ziyade yatırım ve ticaret imkânlarının artırılmasına ihtiyaç duyduğu, genel kabul gören bir düşüncedir. Nihayetinde, Afrika'nın dünya ticaretindeki payını %1 arttırabilmesi halinde kıtanın bundan elde edeceği kazancın, kıtaya yıllık olarak yapılan hibenin yaklaşık yedi katı tutarında olacağı ifade edilmektedir.¹

Diğer taraftan, Afrika kıtasında yer alan ülkelerin sınaî kalkınma hedefleri doğrultusunda daha aktif politikalar izlemeleri ve bu anlamda desteklenmeleri gerekmektedir. Dinamik yatırımların gerçekleştirilebilmesi, düşük olan kıta içi ticaret hacminin artırılması özel sektörün güçlendirilmesi, beyin göçünün azaltılması, standardizasyon ve iç teknolojik kabiliyetlerin geliştirilmesi hususları önem arz eden konuların başında gelmektedir.

Afrika'nın sanayileşmeye yönelik politikalarının başarıya ulaşabilmesi, şüphesiz ekonomik dönüşümü sağlayabilmesi ve ürün çeşitliliğini arttırabilmesi ile doğrudan ilintilidir. Ancak bunun önünde bir takım engellerin de bulunduğu açıktır. Özellikle kıtanın günümüzde sahip olduğu mukayeseli üstünlükler, küresel rekabette daha az önem arz etmekte ve bu nedenle ürün çeşitliliğinin artırılması zorunluluğu bulunmaktadır. Öte yandan teknoloji alanındaki planlama, kalkınma sürecinde en çok ihmal edilen konuların başında gelirken, son dönemde en çok önem verilen konulardan biri olarak göze çarpmaktadır. Afrika Birliği de bu hususta kararlı adımların atılacağını daha net bir biçimde vurgulamaktadır.

¹Ahmet Mahir Yener, "Sahra altı Afrika ile Türkiye Arasındaki Ekonomik- Ticari İlişkiler ve Kalkınma Yardımlarının Rolü", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), Sahra altı Afrika içinde (547- 554), TASAM Yayınları, 2007, s.547

Öte yandan Afrika'da altyapının da geliştirilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi altyapı, ekonomik kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Bu durum bilhassa nakliyat ve enerji konularını da ön plana çıkartmaktadır. Nakliyat konusundaki yüksek maliyet sorunu özellikle denize kıyısı olmayan ülkeler açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Örneğin Japonya'dan Fildişi Sahili'ne bir aracın deniz yoluyla nakliyatının maliyeti sigorta dâhil 1500 dolar iken, aynı aracın Etiyopya'dan Fildişi Sahili'ne nakliyatının maliyeti 5000 doları bulmaktadır.² Afrika'da bulunan birçok limanın donanımı ise oldukça yetersizdir. Bununla birlikte, Yamoussoukro Kararı'nın kıtadaki hava taşımacılığı hizmetlerinin serbestleştirilmesi açısından önemli bir gelişme olduğunu ifade etmek mümkündür.³

Afrika kıtası petrol, kömür, hidroelektrik, doğalgaz ve yenilenebilir enerji kaynakları açısından da oldukça zengin olmakla birlikte kaynakların merkez bölgelere uzaklıkları dağıtım ağlarının altyapı açısından yetersiz olmaları ve yüksek maliyet gibi sorunlara bir de güvenlik sorunu eklenmektedir. Bu sorunların giderilmesi açısından kıtadaki Bölgesel Ekonomik Topluluklara önemli sorumluluklar düşmektedir.

Afrika'da ekonomik büyümenin ve gıda güvenliğinin sağlanması açısından tarım sektörünün gelişimi de öncelikli konular arasında yer almakta ve son dönemde gıda güvenliğine ilişkin geliştirilen erken uyarı sistemlerinin kıtanın tüm bölgelerine yayılabilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen Kahire ve Lizbon Zirveleri, ABD'li ve Avrupalı liderlerin gün geçtikçe artan ziyaret trafiği, ekonomileri hızla gelişmekte olan Çin H.C. Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin yakın dönemlerde gerçekleştirmiş oldukları ve gelecekte de belirli aralıklarda tekrarlanacak olan "Afrika Forumları" kıtaya yönelik ilginin açık birer göstergesi olarak ifade edilebilir.

Afrika, Türkiye'nin de son dönemde ilişkilerine özel ehemmiyet verdiği bir kıta olup bunu çok taraflı dış politika anlayışımızın önemli bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür. Türkiye, gelişmiş sanayisi ve nitelikli işgücünün yanı sıra uluslararası piyasadaki deneyimi sayesinde Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme hususunda kayda değer çabalar sarfetmektedir. Bu doğrultuda, kıtadaki partnerlerimizle karşılıklı ticaret hacmimizin artırılması ve yeni partnerlerimizle de söz konusu bağlantıların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

² Economic Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, United Nations Economic Commission for Africa, 2007

³ Yamoussoukro Kararı'na ilişkin detaylar için bkz. <http://www.uneca.org/itca/yamoussoukro/>

Afrika ile ilişkilerimiz 90'lı yılların sonlarından itibaren ciddi bir dönüşüm yaşarken 1998 yılında kabul edilen Afrika'ya Açılım Eylem Planı, genel olarak Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesini, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar nezdinde de Afrika ülkeleriyle temasların arttırılmasını, insani yardımların gerçekleştirilmesini, Türkiye'nin kıtadaki diplomatik temsilciliklerinin sayısının arttırılmasını ekonomik, teknik, bilimsel işbirliği ve ticaret anlaşmalarının imzalanmasını ve Türkiye'nin her alanda Afrika kıtası ile yakınlaşmasını amaçlamıştır.

Bu bağlamda, 2003 yılında "Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkilerimizi Güçlendirme Stratejisi uygulamaya konulurken, 2005 yılının Türkiye'de "Afrika Yılı" olarak ilan edilmesi ve yine aynı yıl Türkiye'nin Afrika Birliği'nin olağan zirvelerine gözlemci üye statüsünde katılmaya başlaması, 2008'in Ocak ayında Afrika Birliği tarafından "stratejik ortak" ilan edilmesi ve Afrika Kalkınma Bankası üyeliği, ilişkilerimizin yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin sanayi ve dış ticaret altyapısı, Afrika ekonomilerini tamamlayıcı özellikler taşımakla birlikte Afrika'nın çok sayıdaki Türk KOBİ'si açısından hedef pazarlardan biri konumunda bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesi noktasında tarihsel ve kültürel bağlarımızın önemini de göz ardı etmek mümkün değildir.

2008 yılının Ağustos ayında "ortak bir gelecek için dayanışma ve işbirliği" ana temasıyla İstanbul'da gerçekleştirilen ve beş yılda bir tekrarlanması öngörülen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirveleri, ilişkilerin geldiği noktayı oldukça iyi özetlemekle birlikte, Zirve sonunda kabul edilen İstanbul Deklarasyonu ve Ortaklık için İşbirliği Çerçeve Belgesi, önümüzdeki süreçte ilişkilerin daha planlı ve programlı olarak sürdürülebilmesine vesile olacaktır. Yine Zirve kapsamında DEİK ve TOBB, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın desteğiyle "Türkiye- Afrika İşadamları Zirvesi" ile iş dünyasını bir araya getirmiştir. TASAM Afrika Enstitüsü de STK Forumu'nu icra etmek suretiyle sivil toplum alanında ihtiyaç duyulan bir projeye imza atmıştır. Sonuç olarak her üç platformda kabul edilen işbirliği alanlarının büyük ölçüde örtüştüğünü de ifade etmek mümkündür ki, zaten etkin bir dış ortaklığın tüm sosyo- ekonomik aktörleri kapsamı gerekmektedir.

Türkiye'nin çeşitli sektörlerde rekabet gücünü geliştirerek bölgedeki yatırımlarını arttırması ve deneyimli olduğu alanlarda Afrika ülkelerine teknik yardım desteği sağlaması söz konusu ticari ilişkilerin geliştirilmesi noktasında önem arz eden konuların başında gelmektedir.

Tablo- 1: Afrika Ülkeleri ile İthalat ve İhracatımız (ABD Doları)

2005	2006	2007	2008

İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
6,047,201,681	3,631,062,885	7,342,151,740	4,563,451,407	6,784,091,814	5,976,110,069	7,769,849,549	9,062,200,029

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Yukarıdaki tabloda Afrika ülkeleri ile son dört yıla ilişkin ithalat ve ihracat rakamları verilmektedir. 2005 yılı ile 2008 yılının verileri kıyaslandığında özellikle Türkiye'nin Afrika'ya ihracatında ciddi bir artış görülmektedir.

Tablo- 2: Afrika Ülkeleri ile Ticaret Hacmimiz (ABD Doları)

2005	2006	2007	2008
9.678.264.566	11.905.603.147	12.760.201.883	16.832.049.578

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo- 2'de görüldüğü üzere 2005 yılında 9,6 milyar dolar olarak açıklanan ticaret hacmimiz, 2006'da 11,9 milyar dolar, 2007'de 12,7 milyar dolar, 2008'de ise yaklaşık %32'lik bir artış sonucu 16,8 milyar dolara ulaşmıştır. Bu süreçte Kuzey Afrika ülkeleri ile ticaret hacmimizdeki artış %45 olarak hesaplanırken, Sahra altı Afrika ülkeleri ile de %25,8'lik bir artış söz konusu olmuştur.

Tablo-3: Türkiye'nin En Çok İhracat Yaptığı Afrika Ülkeleri (ABD Doları)

Ülke Adı	2007	2008
Cezayir	1,231,724,943	1,613,553,387
Mısır	902,702,916	1,426,059,912
G. Afrika C.	653,785,223	1,238,631,579
Libya	643,149,901	1,074,359,579
Fas	721,594,690	957,854,716

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo-4: Türkiye'nin En Çok İthalat Yaptığı Afrika Ülkeleri (ABD Doları)

Ülke Adı	2007	2008
Cezayir	2,108,491,205	3,262,175,966
G. Afrika C.	2,172,297,516	1,502,491,510
Mısır	679,932,499	942,506,777
Nijerya	493,966,653	521,915,596
Tunus	229,788,257	365,146,061

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo-5: Türkiye'nin Afrika'daki Başlıca Ticari Partnerleri (ABD Doları)

Ülke Adı	2007	2008
Cezayir	3,340,216,148	4,875,729,353
G. Afrika C.	2,826,082,739	2,741,123,089
Mısır	1,582,635,415	2,368,566,689
Libya	1,042,870,161	1,410,684,822
Fas	920,054,780	1,318,337,261

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Buna karşın, küresel ekonomideki durgunluğun etkisinin bu yıl daha fazla hissedilmesi sonucunda geçtiğimiz yılın Haziran ayında 8,9 milyar dolar olarak açıklanan ticaret hacmimiz

%12'ye yakın bir düşüş oranı ile bu yılın aynı ayında 7,8 milyar dolara gerilemiştir. Söz konusu gerileme %25 oranında Sahra altı Afrika ülkeleri ile daha ciddi hissedilirken, Kuzey Afrika ülkeleri ile dış ticaret hacmimizdeki gerileme oranı %4 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu gerileme oranlarına karşın DEİK'e bağlı İş Konseyi'nde Eş Başkanı bulunduğum Mısır ile ticaret hacmimiz %47, Libya ile ise %42 artış göstermiştir. Öte yandan her ne kadar gerçek potansiyelini yansıtmamakla birlikte Çad, Ekvator Ginesi Gambiya, Gana, Kamerun, Kongo D.C., Liberya, Mozambik ve Uganda gibi bölge ülkelerle söz konusu dönemde dahi ciddi artışlar gösteren ticaret hacmimizi, önümüzdeki süreç açısından umut verici olarak değerlendirmek mümkündür.

Diğer taraftan geçtiğimiz yıl ABD'nin Afrika ile ürün ticaretine bakıldığında ihracatının 28 milyar 392 milyon dolar, ithalatının ise 113 milyar 495 milyon dolar olduğu görülmektedir. Buna karşın, ABD'nin bu yılın ilk yedi ayında ihracatı 13 milyar 550 milyon dolar, ithalatı ise 30 milyar 737 milyon dolar olarak açıklanmıştır.⁴

Dünyanın geleceği ve istikrarı açısından önem arz eden Afrika ile ticaretimizi daha ileri noktalara taşıyabilmek için Afrika Kalkınma Bankası'na üyeliğimizin büyük önem arz ettiği aşikârdır ki, yakın dönemde gerçekleşen söz konusu üyelik, karşılıklı çıkarlara olumlu katkılarda bulunacak ve özellikle Türk müteahhitlik sektörünün Afrika'daki girişimlerini büyük ölçüde teşvik edecektir. Ayrıca kıtada yeni açılan ve önümüzdeki dönemde açılacak Büyükelçiliklerimizin bu süreci olumlu yönde destekleyeceğini de göz ardı etmemek gerekmektedir.

Kalkınma yardımları konusunda da Afrika'ya öncelik verilmesi gerekmekte ve Türkiye'nin bölgeye yönelik resmi kalkınma yardımları, günümüz itibariyle yetersiz olsa da artış eğilimindedir. Bu yardımların, önümüzdeki süreçte istikrarlı bir biçimde artış göstermesi, kıta ülkelerinde yaşam standardının gelişimine, yoksulluğun azaltılmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın yakalanmasına da katkıda bulunacaktır.

TİKA'nın Afrika'da gerçekleştirdiği projeler; ekonomik ve sosyal altyapının gelişmesi, kültürel işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi, insani yardımlara destek sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu girişimlerin sonucunda daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye'nin 12 Nisan 2005'de Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü kazandığı unutulmamalıdır.

Türk Kızılayı'nın sağlık, Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitim alanında Afrika'ya sağlamış oldukları destekler, karşılıklı ilişkilerin gelişimi açısından gereklilik arz eden diğer

⁴ Detaylar için bkz. www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html

konulardır. Bu kapsamda özellikle kültürel ilişkilere de ağırlık verilmesi gerekmekte, bu anlamda gerek Sivil Toplum Kuruluşlarına gerekse medyaya önemli sorumluluklar düşmektedir. THY'nin önümüzdeki süreçte kıtaya sefer sayılarını arttırması da ticaret hacmimizin gelişimi açısından önem arz eden bir diğer konudur.

Resmi kurumlar, iş dünyası ve sivil toplum arasında yakın bir ortaklığın tesis edilmesi; kalkınma, güvenlik ve insan hakları alanlarında hedeflere ulaşılması açısından gereklilik ve zorunluluk arz eden hususların başında gelmektedir.

Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik, siyasi ve sosyo- kültürel ilişkilerin gelişiminde söz konusu aktörler arasındaki bağların güçlendirilmesi öncelikli konular arasında yer almaktadır.

Son dönemde dünya ekonomisindeki durgunluk nedeniyle dış ticaret hacmimizde yaşanan düşüşler karşısında ise umutsuzluğa düşülmemesi gerektiğini de vurgulamak gerekmektedir. Karşılıklı güven ve anlayış çerçevesinde, birliktelik içerisinde uyumlu adımların atılması, Türkiye ile Afrika arasındaki çok taraflı ilişkilerin gelişmesini de beraberinde getirecektir.

Türkiye'nin Afrika ile 2000'li yılların ortalarından itibaren stratejik ortaklık çerçevesinde uygulamakta olduğu kararlı ve sistematik politikaların toplumlar nezdinde daha etkin sonuçlar vermesi, ortak platformlarda bir araya gelmek suretiyle resmi kurumlarla iş dünyası ve sivil toplum arasındaki bağların güçlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Böylece geçtiğimiz yıl gerçekleştirilen İşbirliği Zirvesi ve Zirve kapsamındaki diğer girişimler amaçlarına ulaşabilecektir.